

Основні етапи розвитку мовлення в дітей

Воротинцева Олена,

завідувач ресурсного центру

підтримки інклюзивної освіти ЗППО,

вчитель-дефектолог (олігофренопедагог, логопед)

Перш ніж дитина навчиться говорити й оволодіє своєю рідною мовою, вона видає різні звуки. Це так звана «мова немовлят», і діти в усьому світі говорять на ній приблизно однаково.

Але коли дитина має виголосити свої перші слова? Для неї важливо навчитися говорити до трирічного віку, коли її мозок стрімко розвивається. Але поки малюк ще не говорить, розвиток його мовлення залежить від його вміння говорити «мовою немовлят».

Коли дитина вимовляє свої перші слова?

Дитина починає говорити «мовою немовлят» незабаром після народження та спочатку не використовує звуки. За допомогою виразу обличчя, плачу й рухів тіла вона висловлює різні емоції та фізичні потреби – від страху й голоду до розчарування й сенсорного перевантаження. Батьки вчать розпізнавати, яку потребу висловлює малюк своїм плачем.

Вік, коли дитина вимовляє свої перші слова, завжди індивідуальний. Але в розвитку мовлення всі діти проходять певні етапи. Якщо малюк пропустив хоча б один із них – слід проконсультуватися з лікарем.

Для того, щоб побачити відхилення у мовленнєвому розвитку дитини і якомога швидше звернутися до фахівців,

НЕ ЧЕКАТИ , ЩО ДИТИНА «ПЕРЕРОСТЕ» АБО СЛІДУВАТИ ПОРАДАМ СУСІДОК ЧИ БАБУСЬ НА КШТАЛТ «ХЛОПЧИКИ (ДІВЧАТКА) ПОЧИНАЮТЬ РОЗВИВАЮТЬСЯ (ХОДИТИ, ГОВОРИТИ....) ПІЗНІШЕ (РАНІШЕ)», НЕОБХІДНО САМИМ ЗНАТИ НОРМУ!

Етапи розвитку мовлення досить умовні, тому що кожна людина засвоює мову індивідуально, але все ж знання основних особливостей розвитку мовлення дозволяє **відмежувати норму від патології.**

ЕТАПИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

3 МІС. – 2РОКИ

- **Мовлення дитини в 3 місяці.** Вона чує ваш голос, бачить вираз вашого обличчя, відгукується на інші голоси та звуки. Багатьом дітям більше подобається жіночий голос, ніж чоловічий. Також дітям подобаються голоси,

які вони чули, перебуваючи в лоні матері. Приблизно у віці 3-х місяців малюк починає **виражати емоції** за допомогою звуків.

- **Мовлення дитини в 6 місяців.** Вона видає більшу кількість звуків і вимовляє склади слів. У віці 6-7 місяців **відгукується на своє ім'я**, *впізнає мовлення рідною мовою, може інтонаціями голосу передавати настрій*. Деякі батьки думають, що в цьому віці малюк уже вимовляє перші слова («мама», «тато»), хоча насправді це просто повторювані випадкові склади. Дитина не вкладає в них ніякого значення.
- **Мовлення дитини в 9 місяців.** У цьому віці діти розуміють найпростіші слова («так», «ні», «привіт» тощо). Вони використовують більшу кількість приголосних звуків та інтонацій.
- **Мовлення дитини у 12-18 місяців.** Більшість дітей уже усвідомлено говорить найпростіші слова («мама», «тато»). Розуміють прості звернення батьків до них («*Будь ласка, поклади на місце*»).
- **Мовлення дитини у 18 місяців.** Зазвичай діти в цьому віці можуть вимовляти **кілька простих слів** і вказувати на людей, предмети, частини тіла, які називають батьки. Дитина **повторює останні слова або склади** в реченні, яке ви вимовляєте. Промовляючи слова, дитина може пропускати в ньому звуки або склади (наприклад, «бака» замість «собака»).

2- 3 РОКИ

У дитини 3-го року життя активно формується фразове мовлення. Згодом в мовленні з'являються прості речення.

Словниковий запас складає близько **100 слів**, до **3-х років** зростає до **500** слів. Малюк розуміє і правильно виконує двоетапну інструкцію («*іди в кухню і принеси чашку*»), вірно використовує займенники «я», «ти», «мені», речення будує з двох слів.

До двох років дитина вже **засвоює звуки: П, Б, М, Ф, В, Т, Д, Н, К, Г, Х.**

Свистячі звуки (С, З, Ц), шиплячі (Ш, Ж, Ч, Щ), сонорні (Р, Л) вона зазвичай пропускає або замінює.

Засвоює **поняття «один», «багато».**

Дитина розуміє **значення дій в різних ситуаціях** («*покажи, хто сидить, хто спить*»), значення прийменників в звичній конкретній ситуації («*на чому ти сидиш?*»).

Діти охоче слухають оповідання, казки, вірші, які вперше виводять їх за межі безпосереднього спілкування з дорослими, дають їм відомості про те, чого вони ще не бачили.

У два роки малюк має уявлення про **призначення речей** домашнього вжитку та особистої гігієни, правильно їх використовує.

Мовні надбання дітей стимулюють позитивні зрушення у їх психічному розвитку, позначаються на всіх психічних процесах (відчуттях, сприйманні, мисленні, пам'яті).

У перші три роки в дитини розвиваються всі функції мови, а з нею і мислення.

Діти в цьому віці починають засвоювати **граматичну будову мовлення:**

- ✓ засвоюють відмінкові закінчення,
- ✓ узгоджують прикметник з іменником,
- ✓ використовують деякі прийменники (на, у),
- ✓ оволодівають навичками використання в мовленні форм однини та множини іменників.

Починає **формуватися діалогічне мовлення.**

3 - 4 РОКИ

Діти 4-го року життя здебільшого **користуються в мовленні простими** (непоширеними і поширеними) реченнями. Поступово починають користуватись **складними реченнями.**

Розвиток мовленняу дітей 3-4 років відбувається особливо швидко. Як правило, дитина до 4-х років майже засвоює свою рідну мову. Активний словник малят від 3 до 4 років зростає буквально не щодня, а щогодини, приблизно **до 100 нових слів за місяць**. Якщо в 3 роки дитині для спілкування досить кількох сотень слів, у **4 роки** ця цифра досягає **1000—1500 слів.**

Діти починають **правильно вимовляти:**

- свистячі звуки: С, З, Ц,
- шиплячі: Ш, Ж, Ч,

Фонематичні процеси недостатньо сформовані. Діти **можуть плутати звуки схожі за звучанням та артикуляцією.**

Дитина

- називає своє ім'я, стать і вік;
- розуміє значення простих прийменників,
- виконує завдання типу «поклади кубик під чашку», «поклади кубик в коробку»,
- вживає в реченні прості прийменники і сполучники тому що, якщо, коли.
- опановує множину іменників і дієслів.

Малюк **розуміє прочитані короткі** розповіді і казки з опорою на картинки і без них, може оцінити свою і чужу вимову, ставить запитання про значення слів. В лексиконі малюка **з'явиться нове запитання: "Для чого?", "Чому?"**, яке вказує вже на достатньо високий рівень розвитку не лише його мови, але й мислення.

Адже він вимагає пояснень причинно-наслідкових зв'язків явищ. Наші "дорослі" пояснення не завжди зрозумілі для дитини, але приносять їй задоволення.

4 - 5 РОКИ

В своїх висловлюваннях чотирирічна дитина використовує майже усі частини мовлення. **Вже зустрічаються:**

- складносурядні і складнопідрядні речення,
- вживаються прийменники *по, до, замість, після,*
- сполучники *що, куди, скільки.*

Дитина продовжує засвоювати **узагальнюючі слова.**

Відбувається інтенсивний **розвиток граматичної будови мовлення**, але дитина ще може допускати граматичні помилки:

- не завжди вірно використовує відмінкові закінчення,
- іноді неправильно узгоджує між собою слова.

Словниковий запас 1500-2000 слів, у тому числі слова, що позначають тимчасові і просторові поняття.

У мовленні все частіше зустрічаються прикметники, які передають **якість та ознаки предметів, присвійні прикметники** (лисячий хвіст), прислівники.

Діти засвоюють вимову звуків **Р, Л**, але ще можуть замінювати їх одним (наприклад, *шапка – «сапка», жовтий – «жовтий»*). Звук р в цьому віці діти ще можуть замінювати на й, л або ль (*наприклад, рак – «йак», риба – «либа», пиріг – «пиліг»*). Але до **кінця 5-го року життя** вже засвоюють правильну вимову **Р, Л**.

У дітей значно **покращується фонематичне сприймання** (на слух), але можуть плутати деякі звуки *С – Ш; Ш – Ж*. **Нормою буде, коли до п'яти років дитина диференціює на слух, та у вимові всі звуки.** Паралельно з цією навичкою завершується формуватись правильна звуковимова.

Дитина в цьому віці починає висловлювати особисту думку з приводу якихось подій, розмірковує про оточуючі предмети. *За допомогою дорослих малюк переказує казки, повторює невеликі вірші.*

Монологічне мовлення на початковій стадії.

5 - 6 РОКІВ

До п'яти років запас слів у дитини збільшується до **3500** і більше. Вона активно вживає **узагальнюючі слова** («одяг», «овочі», «тварини» і тому подібне), називає широке коло предметів і явищ навколишньої дійсності.

У словах вже не зустрічаються пропуски, перестановки звуків і складів; виняток становлять лише деякі важкі незнайомі слова (екскаватор).

У реченні використовуються **всі частини мови**. Дитина опановує всі звуки рідної мови і правильно вживає їх у мовленні.

Фонематичні процеси більш сформовані. Дитина здатна до **фонетичного аналізу та синтезу**.

В словнику активно накопичуються **образні слова і вирази, стійкі словосполучення** (*ні світ ні зоря, на швидку руку* і ін.)

Дитина використовує *синоніми, антоніми, багатозначні слова*. Засвоюються **граматичні правила зміни слів і з'єднання їх в речення**.

У цей період дитина активно спостерігає за явищами мови: намагається пояснити слова на основі їх значення, розмірковує з приводу **роду іменників**.

Таким чином розвивається мовна і мовленнєва увага, пам'ять, логічне мислення і інші психологічні передумови, необхідні для подальшого розвитку дитини, її успішного навчання в школі.

Діти **самостійно складають розповідь**, переказують казки, що говорить про оволодіння одним з найвищих видів мовлення – **монологічним мовленням**.

У дошкільників **виникає внутрішнє мовлення**, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій.

Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку словесно-логічного мислення. Розвивається чуття мови, яке допомагає

- успішніше користуватися мовою,
- виправляти помилки свого мовлення,
- помічати такі помилки в мовленні інших.

ТРИВОЖНІ СИГНАЛИ МОВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Якщо у дошкільника відзначаються відхилення від нормального рівня мовного розвитку, потрібно провести обстеження його мови у логопеда дитячої консультації (за потребою сімейний лікар направить до іншого фахівця) або інклюзивно-ресурсного центру, і як можна швидше почати корекційні заняття.

Оскільки в основі багатьох мовних порушень лежить паталогія нервової системи, при серйозних відхиленнях слід звернутися до невропатолога, пройти рекомендоване лікування в поєднанні з логопедичними заняттями.

Вік	Відхилення від норми
До 2 років	<ul style="list-style-type: none">• Мовчить або лепече на незрозумілій мові• Відвертається, коли йому ставлять запитання• Спілкується жестами, в мові майже немає слів 2-3 роки• Діти не використовують мову, як засіб спілкування

	<ul style="list-style-type: none"> • Активний і пасивний словник вкрай малий • Діти не можуть побудувати навіть коротке речення • Не розуміє суті казки, не може відповісти на просте запитання щодо її змісту 3-4 роки • Діти говорять однією їм зрозумілою мовою • Вони неохоче повторюють за дорослим слова і пропозиції • На прохання «скажи ще раз, повтори краще» дитина не відгукується • Помітні порушення дрібної моторики, недоступні точні рухи • Діти не знають назви оточуючих їх предметів • Вони не розуміють значення прийменників • Дитина не може виконати артикуляційні рухи за зразком дорослого в потрібній послідовності
4-5 років	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Мова нерозбірлива, в ній відсутні багато звуків, часті перестановки складів і звуків ▪ Відповіді на питання односкладові, словниковий запас бідний, обмежений побутовими словами ▪ Не може розповісти про предмет, про щось з власного досвіду ▪ У словах пропускаються і переставляються склади і звуки
5-6 років	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Говорить нерозбірливо, неможливо визначити на слух, чи правильно використовує слова, прийменники, погоджує частини мови ✓ Словниковий запас вкрай малий ✓ Говорить короткими неповними пропозиціями ✓ Не вимовляє велику кількість звуків ✓ Перекручує слова, переставляє в них звуки і склади місцями

Чим раніше розпочато корекцію мовних порушень, тим менше сил і часу доведеться витратити на оволодіння дитиною мовною системою рідної мови!

Використана література

1. Вікові особливості мовленнєвого розвитку дитини [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.logopedia.com.ua/batkam/v-kov-osoblivost-movlenn-vogo-rozvitku-ditini>
2. Гаяш О. [Діти з мовленнєвими порушеннями. Поради батькам](http://dyvokray.org.ua/diti-z-osoblivimi-potrebami/66-diti-z-movlennevimi-porushennjami-poradi-batkam) [Електронний ресурс] // Дивокрай .- Режим доступу: <http://dyvokray.org.ua/diti-z-osoblivimi-potrebami/66-diti-z-movlennevimi-porushennjami-poradi-batkam>

3. Дефекти мови: види, причини, виправлення [Електронний ресурс] // Буковинський державний медичний університет .- Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6993-defekti-movi-vidi-prichini-vipravlennya/>
4. Логопедія : підручник / М-во освіти і науки України ; за ред. М. К. Шеремет. – 2-ге, перероб. та допов. – Київ : Слово, 2010. – 664 с.
5. Логопсихологія. Основні форми і види мовленнєвих порушень [Електронний ресурс]//Навчальні матеріали онлайн.Зручніше, ніж у бібліотеці! .- Режим доступу:https://pidruchniki.com/15800119/psihologiya/osnovni_formi_vidi_movlennyevih_porushen
6. Норми розвитку мовлення. [Електронний ресурс] // Все гаразд .- Режим доступу: <http://crd53.sadok.zt.ua/normi-rozvitku-movlennya-vse-garazd/>
7. Ребенок. Раннее выявление отклонений в развитии речи и их преодоление / Под ред. Ю.Ф. Гаркуши. — М.,2003.